

Aino Salmi

SOSIAALIVAKUUTUS – KOLLEKTIIVISTA SOLIDAARISUUTTA JA YKSILÖLLISTÄ VARAUTUMISTA

Tapausesimerkkinä Beveridgen raportti ”Social Insurance
and Allied Services”

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Joulukuu 2019

TIIVISTELMÄ

Aino Salmi: Sosiaalivakuutus – kollektiivista solidaarisuutta ja yksilöllistä varautumista. Tapausesimerkkinä Beveridgen raportti ”Social Insurance and Allied Services”

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma

Joulukuu 2019

Suomalaista hyvinvointivaltiota haastavat 2020-luvulla useat samanaikaiset, toisiinsa liittyvät muutokset, kuten väestön ikärakenteeseen ja työelämään liittyvät muutokset. Hyvinvointivaltion kestävyysrajoista puhuttaessa viitataan usein sosiaaliturvaan ja sen rahoitukseen. Vakuuttaminen on osaltaan luomassa hyvinvointivaltion toimintaa. Se on teknologia, joka mahdollistaa nykyaikaisen yhteiskunnan toiminnan ja takaa osaltaan hyvinvointivaltion etuuksien rahoituksen ja järjestämisen. Hyvinvointivaltion ja vakuutuksen toiminnan logiikassa voidaan nähdä yhteisiä piirteitä, kuten ajatus yhteisistä riskeistä ja niihin kollektiivisesti varautumisesta. Yhteisyys voidaan määritellä myös solidaarisuuden käsitteen kautta.

Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut solidaarisuudesta erityisesti sosiaalivakuutuksen näkökulmasta. Tutkimuskysymykseni on: mitä solidaarisuus tarkoittaa sosiaalivakuutuksen kontekstissa?

Tässä viitekehyksessä vakuuttaminen nähdään teknologiana, jonka avulla solidaarisuuden idea on muunnettavissa järjestelmäksi. Vakuutussolidaarisuus on oma solidaarisuuden lajinsa. Sitä määrittäviä piirteitä ovat jaettu vastuu, sopimuksella rajattu vastuu, ajatus tasa-arvosta ja oikeudenmukaisuudesta sekä samastuminen abstraktilla tasolla. Vakuutussolidaarisuus voidaan jakaa edelleen sattuma-, riski- ja tulosolidaarisuuteen.

Tutkimuksen aineisto on Sir William Beveridgen raportti ”Social Insurance and Allied Services” vuodelta 1942. Raportissa esitellään kokonaisvaltainen sosiaaliturvan suunnitelma. Raportti on vaikutusvaltainen sosiaalipoliittinen dokumentti, jota pidetään yhtenä universaalien mallien esikuvana ja johon viitataan niin sosiaalipoliittikan oppikirjoissa, alan peruskursseilla kuin tutkimuksessakin. Aineiston analysoinnin menetelmänä käytän sisällönanalyysia. Sisällönanalyysissä aineisto pelkistetään, ryhmitellään ja lopulta luodaan teoreettiset käsitteet.

Aineiston analyysin perusteella sosiaalivakuutuksen solidaarisuus muodostuu neljästä eri tekijästä: oikeudenmukaisuudesta, yhteisvastuusta, tasavertaisuudesta ja tarpeenmukaisuudesta. Sosiaalivakuutuksen solidaarisuuden muodostumisen kannalta keskeisiä piirteitä ovat osallistuminen vakuutusmaksuja maksamalla, riskien ja vastuun jakaminen sekä se, että sosiaalivakuutus on kattava niin vakuutettuina olevien yksilöiden kuin vakuutuksella katettavien riskien osalta.

Avainsanat: sosiaalivakuutus, yksityisvakuutus, vakuuttaminen, solidaarisuus, vakuutussolidaarisuus, hyvinvointivaltio

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Teoreettinen tausta	3
2.1. Vakuuttaminen	3
2.2. Solidaarisuus.....	5
2.3. Sosiaali- ja yksityisvakuutuksen suhde hyvinvointivaltiossa	7
3. Aineisto	10
3.1. Aineiston kuvaus.....	10
3.2. Aineiston analyysimenetelmä.....	11
3.3. Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	15
4. Aineiston analyysi ja tulokset	16
4.1. Oikeudenmukaisuus.....	16
4.2. Yhteisvastuu	18
4.3. Tasavertaisuus	21
4.4. Tarpeenmukaisuus	21
5. Johtopäätökset.....	24
6. Lähdeluettelo	29

1. JOHDANTO

Suomalaista hyvinvointivaltiota haastavat 2020-luvulla useat samanaikaiset, toisiinsa liittyvät murrokset ja muutokset, kuten väestön ikärakenteen muutos, työelämän murros, ilmastonmuutos ja maahanmuutto. Hyvinvointivaltion kriisistä tai kestävyysrajoista puhuttaessa viitataan usein sosiaaliturvaan ja sen rahoitukseen. Viime aikoina julkisessa keskustelussa on ollut esillä esimerkiksi ennustettua jyrkempi syntyvyyden lasku ja sen vaikutus eläkkeiden rahoitukseen (Helsingin Sanomat 2019). Sosiaaliturvajärjestelmän tulevaisuus koskettaa kaikkia suomalaisia ja kysymys sen tulevista muodoista puhututtaa niin poliittisia päättäjiä, viranomaisia kuin tutkijoitakin.

Suomalainen hyvinvointivaltio luetaan hyvinvointivaltioiden luokitteluissa perinteisesti pohjoismaisen mallin maaksi. Pohjoismaista hyvinvointivaltiota luonnehtivia piirteitä ovat esimerkiksi laajaan veropohjaan ja korkeaan verotukseen pohjaavat peruspalvelut, ilmainen koulutus ja kattava sosiaaliturva, joka perustuu yksilölliseen oikeuteen perustoimeentuloon (Anttonen & Sipilä 2000, 14–15). Universalismi on keskeinen hyvinvointivaltion periaate, jonka mukaisesti esimerkiksi etuuksia tai palveluita tarjotaan kaikille tietyn kriteerin täyttävälle henkilölle. Tämä kriteeri voi olla esimerkiksi asuminen, kuten Suomessa noudatettavassa asumisperusteisessa sosiaaliturvassa, tai kansalaisuus. (Em. 149)

Vakuuttaminen on osaltaan luomassa hyvinvointivaltion toimintaa. Se on teknologia, joka sekä mahdollistaa nykyaikaisen yhteiskunnan toiminnan että takaa osaltaan hyvinvointivaltion etuuksien rahoituksen ja järjestämisen (Liukko 2013, 7). Hyvinvointivaltion kontekstissa vakuuttaminen ymmärretään usein sosiaalivakuutuksena, lakiin perustuvana pakollisena vakuutuksena. Suomalaisessa vakuutusjärjestelmässä yksityiset ja julkiset toimijat ja siten myös vakuutuslajit kietoutuvat kuitenkin olennaisesti yhteen (Liukko 2013, 16). Hyvinvointivaltion ja vakuutuksen toiminnan logiikassa voidaan nähdä yhteisiä piirteitä, kuten ajatus yhteisistä riskeistä ja niihin kollektiivisesti varautumisesta. Yhteisyys voidaan määritellä myös solidaarisuuden käsitteen kautta. Hyvinvointivaltion olemassaoloa voidaan tällöin perustella kansalaisten välille muodostuvalla solidaarisuudella, jota hyvinvointivaltio sekä tuottaa että ylläpitää.

Hyvinvointivaltion sosiaalivakuutusjärjestelmän rahoituksen ja ylläpitämisen kannalta keskeisiä tekijöitä ovat talouskasvu, työllisyys, erilaisista tuloista ja kuluttamisesta kerätyt

verotulot sekä väestön huoltosuhteen tasapainoisuudesta huolehtiminen. Sosiaalivakuutuksen kiinnittyminen jatkuvan kasvun malliin voidaan kuitenkin kyseenalaistaa erityisesti ilmaston- ja työelämän muutosten vuoksi. Tällöin voidaan kysyä, tulisiko hyvinvointivaltion ja sosiaalivakuutuksen rahoitus- ja jakojärjestelmää muuttaa niin, että se vastaisi nykyistä paremmin näihin haasteisiin. Hyvinvointivaltion ja sosiaalivakuutuksen tulevaisuus on riippuvainen siitä, miten niiden avulla voidaan vaikuttaa väestön tasavertaisuuteen sosiaali-, terveys- ja koulutusjärjestelmässä. Sosiaaliturvajärjestelmän kehittäminen edellyttää sen ymmärtämistä, millaiseen eetokseen tai traditioon nykyinen järjestelmämme perustuu.

Tässä tutkielmassa olen edellä mainituista syistä kiinnostunut solidaarisuudesta erityisesti sosiaalivakuutuksen näkökulmasta. Sir William Beveridgen raportti ”Social Insurance and Allied Services” (1942) on keskeinen sosiaalipoliittinen dokumentti, jota pidetään yhtenä nykyisen kaltaisen universaalin etuusjärjestelmän esikuvana ja johon viitataan niin sosiaalipoliitiikan oppikirjoissa, alan peruskursseilla kuin tutkimuksessakin (ks. esim. Anttonen ja Sipilä 2000; Hellsten & Helne 2004). Beveridgen raportissaan esittelemä sosiaalivakuutuksen malli on edelleen relevantti osa universalismista ja sosiaalivakuutuksesta käytävää teoreettista keskustelua (ks. esim. Anttonen & Sipilä 2010).

Tutkimuskysymykseni on: mitä solidaarisuus tarkoittaa sosiaalivakuutuksen kontekstissa?

Seuraavaksi esittelen tutkimuksen teoreettisen taustan, joka muodostuu vakuuttamista, sosiaalivakuutusta ja solidaarisuutta koskevista teorioista. Sen jälkeen esittelen tarkemmin aineistona olevan Beveridgen raportin ja analyysimenetelmänä käyttämäni sisällönanalyysin. Tämän jälkeen esittelen analyysin tärkeimmät tulokset. Lopuksi vedän yhteen tutkimuksen teosta muodostuneet johtopäätökset ja pohdin, miten tutkimukseni tuloksia voisi hyödyntää ja kehittää edelleen.

2. TEOREETTINEN TAUSTA

Tutkielman laajempi teoreettinen kehys liittyy hyvinvointivaltioon eräänlaisena työn yhteiskuntana. Tämä tarkoittaa näkemystä, jossa osallisuuden ja sosiaalisten suhteiden nähdään olennaisesti muotoutuvan ansiotyön kautta. Tällaisesta näkökulmasta sosiaalietuudet sekä tukevat yksilöllistä toimeentuloa että turvaavat kansantaloutta kulutuksen jatkumisen muodossa. Tämä rajausta on tutkielmani aiheen näkökulmasta perusteltu myös siksi, että sosiaalivakuutus on alkujaan 1800-luvun lopulla syntynyt turvaamaan työssä syntyviä tai työstä aiheutuvia riskejä ja toisaalta estämään työväestön vallankumouksellisia taipumuksia. (ks. esim. Kangas & Niemelä 2017, 27–32.)

2.1. Vakuuttaminen

Tässä tutkielmassa lähestyn vakuuttamista solidaarisuuden kautta. Tässä viitekehyksessä vakuuttaminen nähdään teknologiana, jonka avulla solidaarisuuden idea on muunnettavissa järjestelmäksi (Lehtonen & Liukko 2015; Liukko 2013). Kyse on siis siitä, miten keskeiset yhteiskunnalliset arvot toimivat käytännössä. Se, millaisin aktuaarisin eli vakuutusmatemaattisin periaattein arvot muutetaan käytännöiksi ei ole tämän tutkimuksen kiinnostuksen kohde, vaan ne arvot tai sosiaalisen todellisuuden olosuhteet, jotka käsitteellistyvät vakuutettaviksi riskeiksi. Solidaarisuutta vakuuttamisessa, yksityis- ja sosiaalivakuutuksen välisiä suhteita sekä vakuuttamista hyvinvointivaltion kontekstissa ovat Suomessa tutkineet esimerkiksi Lehtonen ja Liukko (2015), Liukko (2013) ja Hellsten ja Helne ym. (2004).

Vakuuttamisen ytimessä on ajatus riskistä, jonka toteutumiseen varaudutaan ennalta. Riski voidaan määritellä ei-toivottavaksi tapahtumaksi, jonka toteutumiseen liittyy epävarmuutta ja josta aiheutuu taloudellisia seurauksia. Vakuuttaminen perustuu niin sanottuun suurten lukujen lakiin eli ajatukseen siitä, että riittävän suuren ihmisjoukon kesken jaettuna riski ei yhden yksilön kohdalle osuessaan muodostu kohtuuttomaksi kantaa. Vakuuttaminen teknologiana pohjautuu tilastotieteeseen ja todennäköisyyslaskentaan. Oleellista vakuuttamisessa on, että vakuutuskelpoisia ovat ainoastaan sellaiset riskit, joista aiheutuu taloudellisen vahingon vaara. Riskin on lisäksi oltava taloudellisesti, rahassa, mitattavissa oleva tapahtuma. (Rantala & Kivisaari 2014, 61–69; Kangas & Niemelä 2017, 21.)

Vakuutuksen piiriin pääsyn yhtenä edellytyksenä on vakuutusmaksujen maksaminen (Rantala & Kivisaari 2014). Vakuutustoiminta jaetaan yleensä vahinkovakuuttamiseen ja henkilövakuuttamiseen. Keskityn tässä työssä nimenomaan henkilövakuuttamiseen, joka voidaan edelleen jakaa yksityis- ja sosiaalivakuutukseen tai vapaaehtoiseen ja lakisääteiseen vakuuttamiseen. Henkilövakuuttamisessa vakuutuksen kohteena on yksilö. Vapaaehtoisella henkilövakuutuksella tarkoitetaan sopimukseen perustuvia henkilövakuutuksia, kuten vapaaehtoisia eläke-, sairaus- ja tapaturmavakuutuksia. Niitä säätelevät vakuutuslaki ja tarjoavat yksityiset vakuutusyhtiöt. (Em. 88–89.)

Sosiaaliturvan käsitteellä viitataan suomalaisessa kontekstissa yhtäältä taloudelliseen toimeentuloturvaan, joka koostuu sosiaalivakuutuksesta, sosiaaliavustuksesta ja sosiaalihuollosta, ja toisaalta sosiaali- ja terveystalouteen. Sosiaalivakuutus eroaa muista taloudellisen toimeentuloturvan muodoista siten, että sen rahoitus koostuu pääsääntöisesti vakuutusmaksuista, vaikkakin myös valtio osallistuu sen kustannuksiin. Sosiaalivakuutuksen luetaan lakisääteiset eläkevakuutus, työtapaturma- ja ammattitautivakuutus, sairausvakuutus, työttömyysvakuutus ja työntekijäin ryhmähenkivakuutus. Näiden vakuutusten toimeenpanosta vastaavat yksityiset vakuutusyhtiöt, työttömyyskassat ja Kela. (Kangas ja Niemelä 2017, 10–56.)

Sosiaaliavustus pitää sisällään etuudet, jotka rahoitetaan pääsääntöisesti verovaroin ja jotka ovat yleensä tasasuuruisia. Mikäli niihin sovelletaan tarveperiaatetta, ne maksetaan tietyn suuruisina tarpeesta riippuen. Näihin etuuksiin lukeutuu valtaosa Kelan maksamasta toimeentuloturvasta, kuten asumistuki ja opintotuki. Sosiaalihuollolla tarkoitetaan yleensä viimesijaista toimeentulon turvaa, joka perustuu tarveharkintaan ja on verorahoitteista. Suomalaisessa etuusjärjestelmässä tällainen etuus on toimeentulotuki, jonka toimeenpanosta vastaavat Kela ja kunnat. (Kangas & Niemelä 2017, 10–56.)

Kaikkea vakuuttamista yhdistää riskilaskelmien ja -laskennan käyttö. Suomessa sosiaali- ja yksityisvakuutusta yhdistävänä tekijänä voidaan pitää myös sitä, että osan sosiaalivakuutuksen tehtävistä hoitavat yksityiset eläkeyhtiöt. Tällaisia vakuutuksia ovat esimerkiksi työeläkevakuutus ja tapaturma- ja ammattitautivakuutus. Erottavia tekijöitä voidaan jaotella seuraavasti: sosiaalivakuutuksen tarkoitus on taata vähintään minimitasoinen sosiaaliturva ja vakuutettujen poolin muodostaa tyypillisesti koko kansa tai kaikki maassa asuvat. Sosiaalivakuutuksessa ei noudateta tarkkaa vakuutusmaksujen ja

yksilöllisten riskien vastaavuutta, se on pakollinen ja universaali. Sosiaalivakuutus voidaan nähdä kansallisen solidaarisuuden ilmaisuna. Yksityisvakuutus puolestaan on vapaaehtoinen ja siinä toteutetaan asiakasvalintaa: se ei koskea kaikkia kansalaisia tai maassa asuvia. Sen ei myöskään nähdä koskettavan lakisääteisesti muodostettua kansallista solidaarisuutta. Yksityisvakuutuksen keskeisenä tehtävänä pidetään olemassa olevan sosiaalivakuutuksen täydentämistä. Sen voidaan ajatella ilmentävän henkilökohtaista vakaumusta vakuuttaa itsensä, perheensä ja omaisuutensa. (Lehtonen & Liukko 2010b, 372–373.)

2.2. Solidaarisuus

Solidaarisuuden käsitteellä voidaan viitata yhteisyyteen ja yhteyteen ihmisten välillä, tietyn ryhmän kesken. Se pitää sisällään oletuksen toiminnan vastavuoroisuudesta, ja eroaa näin esimerkiksi itseen tai toisiin kohdistetusta hyvän tekemisestä. Toteutuessaan solidaarisuus merkitsee yhteisössä vallitsevien käyttäytymisnormien noudattamista. Solidaarisuuden käsitteellä voidaan lisäksi nähdä sekä empiirinen että normatiivinen ulottuvuus. Empiirisenä käsitteenä se tuottaa ymmärrystä erilaisten yhteisöjen tai yhteiskuntien organisoitumisen tasosta. Käsitteen normatiivinen sisältö liittyy puolestaan siihen, että pakotetun tai itsekkäisiin päämääriin perustuvan sosiaalisen toiminnan sijaan korkeammalle arvotetaan yhteisiin periaatteisiin ja jaettuun vastuuseen perustuva yhteisöllisyys. (Laitinen & Pessi 2011, 7–9.)

Yhteiskuntafilosofi Larry May (1996, 44) on esittänyt solidaarisuudelle viisikohtaisen määritelmän. Hänen mukaansa solidaarisuus koostuu tietoisesta samastumisesta ryhmän jäsenten kesken, tunnesiteistä, ryhmän hyvinvointia koskevista yhteisistä intresseistä, jaetuista arvoista ja uskomuksista sekä valmiudesta osoittaa moraalista tukea. (ks. Laitinen & Pessi 2011, 12; Lehtonen & Liukko 2010a, 125.)

Solidaarisuus voidaan myös luokitella esimerkiksi poliittiseksi solidaarisuudeksi, kansalaissolidaarisuudeksi, yhteiskunnalliseksi solidaarisuudeksi tai perhesolidaarisuudeksi, joissa kaikissa solidaarisuuden kohdejoukko määrittyy eri tavoin esimerkiksi sen osalta, kenelle solidaarisuutta ilmaistaan. Solidaarisuudessa on perinteisesti katsottu olevan olennaista myös ryhmän tai yhteisön sisäisen

yhteenkuuluvuuden tukeminen ja ryhmän ulkopuolisten poissulkeminen. (Laitinen & Pessi 2011, 16–19.)

Laitinen ja Pessi (2011, 9) kutsuvat solidaarisuussopimuksiksi vallitsevia käytänteitä ja käsityksiä siitä, millaisten sosiaalisten suhteiden ja yhteenkuuluvuuden verkostojen kautta elämän eri osa-alueet, kuten työ ja vapaa-aika sekä erilaiset henkiset, aineelliset, kulttuuriset ja sosiaaliset tarpeet muotoutuvat yhteisössä. Solidaarisuussopimusten sisällöistä käydään jatkuvasti neuvotteluja, joiden voi nähdä heijastuvan esimerkiksi julkisuudessa käytyinä keskusteluina hyvinvointivaltion tulevaisuudesta.

Vakuuttamista ja sen solidaarisuutta tutkineet sosiologi Turo-Kimmo Lehtonen ja sosiaalipoliitikko Jyri Liukko (2010, 125) ovat esittäneet, että vakuutuslajin solidaarisuus on oma solidaarisuuden lajinsa. Sitä määrittäviä piirteitä ovat jaettu vastuu, sopimuksella rajattu vastuu, ajatus tasa-arvosta ja oikeudenmukaisuudesta sekä samastuminen abstraktilla tai yleisellä tasolla. Lehtosen ja Liukon (em. 125) sanoin ”Vakuutuslajin solidaarisuus on tietoisesti suunniteltu, säännelty ja institutionaalisesti tuotettu side ihmisten välillä.”

Lehtosen ja Liukon (2015, 161–162) määritelmän mukaan vakuutuslajin solidaarisuus voidaan edelleen jakaa sattumasolidaarisuuteen, riskisolidaarisuuteen ja tulosalidaarisuuteen. Sattumasolidaarisuus liittyy siihen vakuuttamisen keskeiseen elementtiin, että riskiin liittyvä epävarmuus jaetaan kollektiivisesti vakuutettujen poolin kesken eikä ennakolta voida tietää, kenen kohdalla riski toteutuu. Riskisolidaarisuus puolestaan kuvaa tilannetta, jossa tietoja riskeistä käytetään riskien tasaamiseen yksilöiden välillä siten, että riskiluokittelua ei käytetä. Tällöin ei noudateta perinteistä aktuaarisen oikeudenmukaisuuden periaatetta eli sitä, että yksilöllisen riskin ja vakuutusmaksun suuruuden tulisi korreloida keskenään. Yksilöllisen riskin ja vakuutusmaksun vastaavuuden suhteen lievennystä käytetään tällöin korkeampi-riskisten yksilöiden eduksi. (Em. 161–162.)

Tulosalidaarisuudella tarkoitetaan vakuuttamisen liittyvää uudelleenjaon astetta: mitä vähemmän maksetut vakuutusmaksut ja etuudet vastaavat toisiaan, sitä suurempi on vakuutukseen sisältyvä uudelleenjaon mekanismi. Uudelleenjako toteutetaan usein verotuksen kautta. (Lehtonen & Liukko 2015, 161–162.) Sosiaalivakuutuksen solidaarisuutta tutkittaessa olennaista ei ole ainoastaan se, millaista solidaarisuutta

vakuuttaminen teknologiana tuottaa, vaan myös se, miten se liittyessään poliittisiin, moraalisiin ja taloudellisiin käsityksiin tuottaa myös erontekoja tai eriarvoisuutta (em. 165–166). Vakuutus voi esimerkiksi vahvistaa olemassa olevia sosioekonomisia eroja tai epäonnistua tavoitteessa lisätä tasa-arvoa ja vähentää köyhyyttä (Lehtonen & Liukko 2010a, 131; Anttonen & Sipilä 2010).

Vakuuttaminen on rahavälitteinen teknologia, joka ulkoistaa ihmisten väliset suhteet rahan avulla. Rahavälitteisyys säätelee sitä, mikä voidaan ottaa solidaarisuuden ja hyvinvoinnin tuottamisen piiriin. Sovellettaessa tällaista välinettä solidaarisuuden käytännölliseen tuottamiseen on otettava huomioon, että se on poliittisten ja moraalisten päätösten ohjaamaa ja tuottamaa. Vaikka siis tilastotieteeseen pohjaava vakuutusmatematiikka mahdollistaa välineen käytännöllisen toiminnan, sen avulla tavoitellut päämäärät perustuvat valintoihin. Siten se, että esimerkiksi sosiaalivakuutuksessa ei noudateta riskiluokittelua, perustuu poliittiseen päätökseen. (Lehtonen & Liukko 2010a, 130, 134.)

Valintojen taustalla voivat vaikuttaa esimerkiksi käsitykset siitä, kenen vastuulla yksilön kohdalla toteutunut riski on. Yhtä lailla merkityksellistä on se, keitä riskin nähdään koskettavan. Vakuuttamisen solidaarisuutta muotoilevina tekijöinä voidaan nähdä ymmärrys yksilöllisen ja kollektiivisen vastuun suhteesta sekä käsitykset yksilön mahdollisuuksista vaikuttaa ja hallita elämäänsä.

2.3. Sosiaali- ja yksityisvakuutuksen suhde hyvinvointivaltiossa

Vakuuttamisen vahva asema hyvinvointivaltiossa perustuu sen kykyyn yhdistää kaksi kaukaiselta vaikuttavaa tekijää: yksityisen hyödyn maksimointi ja jaettu vastuu. Ideaalikansalainen on tällöinen aktiivinen, ennakoiva ja harkitsevainen vastuunkantaja. Vakuutuksen peruseriaate puolestaan on yhteinen hyvinvointivaltion perustan kanssa: solidaarisuus eli riskien taloudellisten vaikutusten jakaminen vakuutettujen poolin kanssa. Vakuutustoiminnan laajeneminen on tuottanut vakuutussäästöjen myötä myös taloudellista vaurautta ja investointimahdollisuuksia. Vakuuttamisen voidaan ajatella olevan merkittävä osatekijä nykyisenkaltaisessa hyvinvoinnin ja taloudellisen menestyksen tuottamisessa. (Lehtonen & Liukko 2010b, 372–373.)

Sosiaalivakuutusjärjestelmän kehittäminen ja laajeneminen Suomessa erityisesti 1960-luvulta eteenpäin ei automaattisesti tarkoittanut yksityisen henkilövakuuttamisen marginalisaatiota. Sosiaalivakuutuksen kehityksen voidaan jopa ajatella ylläpitäneen tai luoneen yksityisvakuutukselle markkinoita: sosiaalivakuutus osaltaan nosti kansalaisten elintasoja ja tuotti siten taloudellisesti itsenäisempiä kansalaisia. Elintason nousun myötä syntyi mahdollisuus ja tarve yksityisvakuutukselle, joka täydensi pakollista sosiaalivakuutusta. Esimerkiksi vuosina 1950–1990 yksityisvakuutuksia markkinointiin kansalaisille erityisesti neljän erilaisen moraalisen oikeuttamisen ulottuvuuden kautta: vakuutus teknisenä välineenä, jolla taloudellisia riskejä voitiin hallita tehokkaasti; vakuutus keinona kantaa vastuuta itsestä ja perheestä; vakuutuksen perustuminen solidaarisuudelle ja vakuutus säästämisen ja sijoittamisen välineenä. Taloudellista ja sosiaalista vastuuta, itsenäisyyttä ja onnellisuutta, perhe-elämää ja solidaarisuutta korostavia perusteluita tai oikeutuksia voidaan vastaavasti nähdä hyvinvointivaltioajattelussa ja sosiaalivakuutusjärjestelmässä. Sosiaali- ja yksityisvakuutus ovat Suomessa siten monin tavoin toisiinsa kietoutuneita. (Lehtonen & Liukko 2010b.)

Suomen sosiaaliturvajärjestelmään kuuluvat tärkeänä osana julkiset sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut. Vakuuttamisen kenttää voidaan lähestyä myös niiden näkökulmasta, sillä viime vuosien kehityskulku julkisessa terveydenhuollossa on luonut markkinaa yksityisten terveystaloudellisten palveluiden käytölle. Tämä kehitys on näkynyt esimerkiksi sairauskuluvakuutusten määrän kasvuna: vuonna 2009 aikuisten ja lasten sairauskuluvakuutusten vakuutettujen lukumäärä oli yhteensä 824 561, kun vuoden 2019 kesäkuussa vakuutettuna olleiden määrä oli noussut 1 212 446 henkilöön (Finanssiala 2019). Vakuutuksenottajat maksavat palveluista siten kaksi kertaa: verojen kautta julkisista palveluista, joita he eivät ehkä juurikaan käytä, ja vakuutuksen kautta yksityisistä terveystaloudellisten palveluista. Mikäli terveystaloudellisten palveluiden käyttö eriytyy sosioekonomisen aseman perusteella julkisen ja yksityisen terveydenhuollon välillä, voi kehitys johtaa hyvinvointivaltiolaisen järjestelmän legitimitietin murenemiseen. (Lehtonen 2017, 696.)

Sairauskuluvakuutukset ovat hyvä esimerkki siitä, miten arkipäivää voidaan taloudellistaa, muuttaa taloudellisen ajattelun ja logiikan alueeksi. Tässä vakuutusyhtiöiden näkökulmasta sairauskuluvakuutus perustuu puhtaasti riskilaskelmiin ja taloudelliseen ajatteluun. Vakuutuksenottajan näkökulmasta sairauskuluvakuutus tuottaa ennen kaikkea käytännöllisyyttä, turvallisuutta ja tunnetta rakastavasta ja moraalista vastuullisesta

vanhemmuudesta. Vakuutuksenottajan näkökulmasta olennaista ei siis ole riskilaskelmien tekeminen, vaan epävarmuuksiin varautuminen. Vanhemmille sairauskuluvakuutus voi siis olla yhtä aikaa harkittu epävarmuuden teknologia, moraalinen väline, sen lisäksi että se on taloudellinen väline, joka instrumenttina tuottaa sopivuutta ja mukavuutta. Taloudellistaessaan arkipäivää vakuutukset vaikuttavat siihen, millaisiin asioihin ajatellaan voitavan vaikuttaa taloudellisilla instrumenteilla. Tällöin näistä instrumenteista voi tulla itsestään selviä osia arkipäivää eikä niiden taloudellista luonnetta välttämättä tulla ajatelleeksi. (Lehtonen 2017.)

Sosiaali- ja yksityisvakuutus toimivat hyvinvointivaltiossa taloudellisen turvan tuottajina, elämän epävarmuuksien vakauttajina ja turvallisuuden sekä hyvinvoinnin kokemusten vahvistajina. Ne ovat luonteelta rahavälitteisiä, taloudellisia instrumentteja, joiden legitimitetti perustuu niiden kykyyn täyttää lupauksensa. Vakuutuksen solidaarisuus saatetaan mielikuvissa liittää erityisesti sosiaalivakuutukseen. Sosiaalivakuutus on lakisääteistä, siihen liittyy tulojen uudelleenjakoa ja se koskettaa kaikkia kansalaisia tai maassa asuvia henkilöitä toisin kuin markkinaehtoinen yksityinen vapaaehtoinen vakuuttaminen, joka ymmärretään täydentävänä ja jonka hankkiminen on jokaisen yksilön omalla vastuulla.

Solidaarisuus voidaan kuitenkin nähdä myös sosiaali- ja yksityisvakuutusta yhdistävänä tekijänä, sillä ne molemmat turvaavat yksilöitä kollektiivisella järjestelyllä riskien varalta. Sosiaali- ja yksityisvakuutuksessa voidaan siten hahmottaa kaksi toimijaa, yksilö ja kollektiivi. Vakuuttamisen solidaarisuuden näkökulmasta kiinnostavaa onkin se, miten vastuun nähdään jakautuvan näiden toimijoiden välillä ja miten vastuunjako vaikuttaa ymmärrykseen ja kokemukseen solidaarisuudesta.

3. AINEISTO

Tutkimuksen aineisto on Sir William Beveridgen raportti ”Social Insurance and Allied Services” vuodelta 1942. Beveridge (1879-1963) oli brittiläinen taloustieteilijä ja liberaali poliitikko, joka oli erityisen kiinnostunut työllisyyteen liittyvistä kysymyksistä. Poliitiikan ohella Beveridge toimi uransa aikana muun muassa London School of Economics:n johtajana. (Encyclopædia Britannica 2019.) Raportin tuottamisena taustana on toinen maailmansota ja pyrkimys luotsata Britannia sosiaalisesti kestävämpään ja aineellisesti vauraampaan sodanjälkeiseen tulevaisuuteen.

3.1. Aineiston kuvaus

Raportti on esitys sosiaalivakuutukseen ja siihen liittyviin palveluihin tehtävistä muutoksista. Pituudeltaan se on 172 sivua. Liitteitä on 121 sivua, ja niihin lukeutuu esimerkiksi kuvaus Britannian olemassa olevasta sosiaalivakuutuksesta. Luvut on numeroitu juoksevasti ja niitä on yhteensä 461. Raportti on tuotettu valtion hallinnon osastojen välisessä komiteassa, mutta hallinnollis-poliittisista syistä komitean puheenjohtajana toiminut Beveridge on yksin vastuussa raportista. Raportin perustana on käytetty Britanniassa tehtyjä sosiaalisia oloja koskevia tutkimuksia, aiempien komiteoiden raportteja sekä tilastoja. Raporttia valmistellessaan komitea on kuullut eri alojen ja toimijoiden, kuten vakuutusalan, teollisuuden, ammattiliittojen ja sosiaali- ja terveysalan järjestöjen, edustajia.

Raportissa esitellään kokonaisvaltainen sosiaaliturvan suunnitelma, jonka tarkoituksena on köyhyyden ja puutteen ehkäiseminen ja poistaminen. Raportissa luetellaan ”viisi jättäjäismäistä pahaa”, joita vastaan sosiaaliturvasuunnitelmalla hyökätään: aineellinen puute, sairaudet, tietämättömyys, kurjuus ja joutilaisuus. Sosiaaliturvan suunnitelmaan katsotaan kuuluvaksi sosiaalivakuutus, sosiaaliavustus, vapaaehtoinen vakuuttaminen, kansallinen terveydenhoito- ja kuntoutusjärjestelmä, työllisyydenhoito ja lapsilisät. Sosiaaliturvan keskeiseksi tehtäväksi katsotaan tulojen turvaaminen ansaintamahdollisuuksien keskeytymisen tai pysyvän heikentymisen vuoksi sekä raskauden, avioliiton ja kuoleman varalta.

Raportissa esitellään kuusi keskeistä sosiaalivakuutuksen periaatetta: tasasuuruiset ja määrältään riittävät etuudet, tasasuuruiset vakuutusmaksut, hallinnollisen vastuun

yhdenmukaistaminen, etuuksien sopivuus (suhteessa muihin tuloihin), kattavuus sekä vakuutuksella katettavien henkilöiden että riskien suhteen ja luokittelu, jonka avulla etuudensaajien erilaiset elämäntilanteet otetaan huomioon. Sosiaalivakuutuksen kustannuksista vastaavat yksilöt, työnantajat ja valtio.

3.2. Aineiston analyysimenetelmä

Aineiston analysoinnin menetelmänä käytin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Valitsin tämän analyysimenetelmän tutkimuksen aiheen ja aineiston laadun perusteella. Tuomen ja Sarajärven mukaan (2018) sisällönanalyysin avulla aineistona olevasta tekstistä voi etsiä merkityksiä ja tehdä objektiivista ja systemaattista analyysiä. Sisällönanalyysin avulla aineistoa analysoitaessa aineistosta valitaan analyysiyksikkö, kuten sana tai lause, jonka avulla aineisto pelkistetään, ryhmitellään ja luodaan lopulta teoreettiset käsitteet. Käytin tutkimuksessani analyysiyksikkönä lauseita ja yksittäistä lausetta pidempiä ajatuskokonaisuuksia. Tavoitteena on tutkitun ilmiön kuvaaminen tiivistetyssä ja yleistetyssä muodossa. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä teoria ohjaa analyysiä, mutta ei rajaa analyysiyksiköiden valintaa. Teoria aikaisempaa tietona voi toimia esimerkiksi uusien näkökulmien avaajana. (Em.)

Aineiston analyysiä ohjasi tutkimuskysymykseni ”Mitä solidaarisuus tarkoittaa sosiaalivakuutuksen kontekstissa?” Käytin lisäksi apuna kysymyksiä ”Mistä tekijöistä sosiaalivakuutuksen solidaarisuus raportissa muodostuu?” ja ”Mistä tekijöistä voidaan päätellä sosiaalivakuutuksen olevan solidaarista?”

Ensimmäisen lukukerran perusteella tein alustavan koodauksen. Etsin tekstistä ilmaisuja, virkkeitä ja kappaleita, jotka viittaavat solidaarisuuteen, yhteisyyteen tai jakamiseen sosiaalivakuutuksessa. Näiden tekstiosioiden tunnistamisessa käytin hyväkseni teoriasta nousevia käsityksiä siitä, mitä sosiaalivakuuttaminen teknologiana on ja miten sosiaalivakuuttamista yleensä tutkimuksessa on perusteltu ja kuvattu. Lisäksi merkitsin aineistosta sellaisia kohtia, jotka liittävät sosiaalivakuutuksen laajempaan sosiaalipoliittiseen kontekstiin ja siten ovat luettavissa perusteluina sosiaalivakuutusjärjestelmän luomiselle ja raportissa esitetyille ehdotuksille.

Seuraavaksi etsin aineistosta pelkistettyjä ilmaisuja ja listasin nämä ilmaisut. Tämän jälkeen ryhmittelin löytämäni pelkistetyt eli redusoidut ilmaisut niiden samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien perusteella. Ryhmittelyn eli klusteroinnin jälkeen yhdistelin ilmauksista tekemiäni ryhmiä alaluokiksi ja niistä edelleen yläluokiksi. Tämän jälkeen yhdistin yläluokat pääluokiksi, joille annoin kokoavan käsitteen. Näin menettelemällä voidaan Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan saada vastaus tutkimuskysymykseen. Kyseessä on tulkinnan ja päättelyn prosessi, jossa edetään käsitteellistä näkemystä kohti.

Alla sisällönanalyysin avulla muodostamani taulukko aineiston analyysistä.

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
Etuuteen on oikeus (<i>as of right</i>) Epäoikeudenmukaisuuden kokemus Kansalaisella on oikeus Tulisi olla vakuutettu Riskien erottelminen palvelee sosiaalista tarkoitusta Ottaa huomioon erilaiset elämäntavat Vakuutusmaksu vaihtelee luokasta toiseen tuotettujen etuuksien mukaan Vakuutus on erilainen kuin avustus Ei hyväntekeväisyyttä Vakuutus pakollinen valtiolin toimien Köyhää ja rikasta kohdellaan samalla tavalla Maksetaan kaikille kansalaisille Kattaa kaikki kansalaiset Vakuutusmaksujen maksaminen koskee kaikkia kansalaisia Sama kaikille kansalaisille	Sosiaalivakuutuksen perustelu Erottelujen perusteet Sosiaalivakuutuksen luonne Kansalaisten asema	Oikeus etuuteen Yhtäläinen kohtelu
Yhtenäinen ja kattava Yhtäläisiä tarpeita kohdeltava samoin	Järjestelmän rakenne	Yhtenäisyys
Kansallinen yhtenäisyys syrjäyttää/ohittaa luokan tai alueen/osan edun/intressin	Vetoaminen jaettuun etuun	Yhteisyys

Valmius uhrata henkilökohtainen etu yhteiselle asian vuoksi (<i>common cause</i>)		
<p>Julkinen mielipide (<i>public feeling</i>)</p> <p>Mitä Britannian kansalaiset haluavat</p> <p>Kaikki seisovat toistensa rinnalla</p> <p>Yhteisen intressin sitoma/muodostama yhteisö (<i>community of interest</i>)</p> <p>Valtion ja yksilön yhteistyöllä</p>	Vetoaminen kansaan	
<p>Valtio ei ole lahjojen jakaja</p> <p>Valtion tulee tarjota turvaa</p> <p>Valtion ei tule tukahduttaa kannustimia, mahdollisuuksia, vastuullisuutta</p> <p>Ei ilmaisina avustuksina valtiolta</p>	Valtion vastuu	Vastuullisuus
<p>Etuutta ei nosteta tarpeettomasti</p> <p>Yksilön vastuullisuus omasta elämästä</p> <p>Turvallisuuden yhdistäminen vapautteen ja yrittäjyyteen</p> <p>Omien tulojen hallinta osa kansalaisen vapautta</p>	Kansalaisten vastuu ja vapaus	
<p>Vakuutetuilta, työnantajilta ja valtioilta saadut maksut</p> <p>Sosiaalivakuutusrahasto on omavarainen</p>	Taloudellinen hallinto	
<p>Etuus maksetaan vakuutusmaksujen maksamisen/osallistumisen (<i>contribution</i>) perusteella</p> <p>Palveluvelvoitteen täyttäneille kansalaisille</p> <p>Palvelua (<i>service</i>) ja osallistumista (<i>contribution</i>) vastaan</p>	Etuuden saamisen peruste	Osallistuminen
<p>Veronmaksajilta voidaan ottaa maksukyvyn mukaan</p> <p>Työnantajat veronmaksajina maksavat enemmän</p>	Maksamisen peruste	Maksaminen maksukyvyn mukaan

<p>Suurempituloiset maksavat enemmän verojen kautta</p> <p>Tulojen uudelleenjaon menetelmä</p> <p>Vakuutusmaksujen (premium) suhteuttaminen (adjustment) riskiin ei oleellista</p> <p>Vakuutusmaksu sama riippumatta yksilöllisestä riskistä tai työllistymisen muodosta</p> <p>Riskit, joita ei voida estää</p> <p>Yleiset ja yhtenäiset riskit</p>	<p>Riskiluokittelu</p> <p>Riskien luonne</p>	<p>Riskien jakaminen</p>
<p>Riippumaton ansioiden suuruudesta</p> <p>Ei tuloja koskevaa ylärajaa</p> <p>Vakuutusmaksuja maksetaan vain silloin, kun on palkkatuloja</p> <p>Ilman tarveharkintaa</p> <p>Vakuutusmaksu suhteessa etuuksien arvoon</p> <p>Vakuutusmaksu ei suhteessa maksukykyyn</p> <p>Samansuuruisesta etuudesta samansuuruinen maksu</p> <p>Tasasuuruinen vakuutusmaksu</p> <p>Elintärkeisiin tarpeisiin varautuminen</p> <p>Perustavanlaatuisen fyysisten tarpeiden saavuttaminen ja ylittäminen</p> <p>Perheen tarpeiden perusteella</p> <p>Ylläpidon menettäminen</p> <p>Kärsimyksiltä välttyminen</p> <p>Tulojen/ansainnan keskeytymistä/tuhoutumista vastaan</p> <p>Etuus henkilöille, jotka ovat riippuvaisia ansioista</p> <p>Joutilaisuuteen tottumisen estäminen</p> <p>Kuntoutumiseen ja toipumiseen kannustaminen</p>	<p>Etuuden maksuperuste</p> <p>Vakuutusmaksun maksuperuste</p> <p>Tarpeet</p> <p>Riskit</p> <p>Tulojen puute</p>	<p>Tuloista riippumaton etuus</p> <p>Tuloista riippumaton vakuutusmaksu</p> <p>Riskejä ja tarpeita varten</p> <p>Ansioiden korvaaminen</p>

Vahvistaa velvoitetta hakea ja ottaa vastaan työtä		
Minimitoimeentulon turvaaminen Toimeentulon turvaa	Etuuden taso	Riittävä vähimmäistoimeentulo
Etuudet riittäviä ilman muita tuloja Etuussummien nosto	Suhde muihin tuloihin	

Yläluokka	Pääluokka
Oikeus etuuteen Yhtäläinen kohtelu Yhtenäisyys	Oikeudenmukaisuus
Yhteisyys Vastuullisuus Osallistuminen Maksaminen maksukyvyn mukaan Riskien jakaminen	Yhteisvastuu
Tuloista riippumaton etuus Tuloista riippumaton vakuutusmaksu	Tasavertaisuus
Riskejä ja tarpeita varten Ansioiden korvaaminen Riittävä vähimmäistoimeentulo	Tarpeenmukaisuus

3.3. Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Ennen raportin lukemista minulla ei ollut juurikaan tietoa siitä, mitä se pitää sisällään. Sosiaalipolitiikan opintojen kautta tiesin siitä joitakin perusasioita, kuten että sitä pidetään universalistisen sosiaalivakuutusmallin edustajana ja että alan kirjallisuudessa se tasaetusjärjestelmänä asetetaan vastakkain bismarckilaiseen ansioperusteisten etuuksien järjestelmän kanssa (ks. Kangas & Niemelä 2017; Anttonen & Sipilä 2010). Ennakkoletukseni raportista rakentuivat näiden tietojen varaan. Suhtautumistani aineistoon

pohjustivat myös työni sosiaaliturvajärjestelmän parissa Kelassa sekä aiempi tietämykseni sosiaaliturvasta, sosiaalivakuutuksesta ja vakuutussolidaarisuudesta.

Tutkimuksen ja analyysin luotettavuuden ja eettisyyden varmentamiseksi aineiston analyysi on avattu mahdollisimman selkeästi ja yksityiskohtaisesti. Tutkimusta tehdessäni olen väistämättä ollut sidottu omin ennakkokäsityksiini, jotka olen kuvannut edellä. Tutkimuksen teossa on noudatettu hyvän tieteellisen käytännön periaatteita, kuten avoimuutta, rehellisyyttä ja luotettavuutta (Günther & Hasanen 2014). Tutkimuksen aineisto on julkinen raportti, joka on kaikkien saatavilla.

4. AINEISTON ANALYYSI JA TULOKSET

Tässä luvussa esittelen aineiston analyysin keskeiset tulokset. Sisällönanalyysiä käyttäen löysin aineistosta vastauksen tutkimuskysymykseeni ”Mitä solidaarisuus tarkoittaa sosiaalivakuutuksen kontekstissa?”. Analyysin ohjaavina alakysymyksinä käytin seuraavia kysymyksiä: ”Mistä tekijöistä sosiaalivakuutuksen solidaarisuus muodostuu?” ja ”Mistä tekijöistä voi päätellä sosiaalivakuutuksen olevan solidaarista?”. Analyysin tuloksena aineistosta löytyi neljä keskeistä solidaarisuuden tekijää: oikeudenmukaisuus, yhteisvastuu, tasavertaisuus ja tarpeenmukaisuus. Seuraavaksi käyn läpi nämä tekijät sekä niiden alakategoriat.

4.1. Oikeudenmukaisuus

Oikeudenmukaisuus on aineistossa selkeästi sosiaalivakuutuksen solidaarisuutta määrittävä tekijä. Oikeudenmukaisuus muodostuu alaluokista yhtenäisyys, oikeus etuuteen ja yhtäläinen kohtelu.

Yhtenäisyys tarkoittaa sitä, että raportissa esiteltävä sosiaalivakuutusjärjestelmä on luonteeltaan yhtenäinen: se sisältää yhtenäiset maksut ja etuudet ja ajatuksen siitä, että yhtenäisiä tarpeita on kohdeltava samalla tavalla. Yhtenäisyys liittyy myös kattavuuteen eli siihen, että järjestelmän tarkoitus on kattaa kaikki kansalaiset.

Oikeus etuuteen viittaa siihen, että raportissa esitellyn sosiaalivakuutuksen ytimessä on ajatus vakuutuksesta jonakin, johon kansalaisilla on oikeus. Sosiaalivakuutus erotetaan sekä hyväntekeväisyydestä että avustuksista.

” – maksamalla huomattavan osan (pakollisen vakuutuksen) kustannuksista, vaikkakaan ei koko kustannusta, yksilö voi tuntea, että hänen saamansa turva perustuu oikeuteen, ei hyväntekeväisyyteen.” (Luku 296)

”Avustus tulee olemaan tarjolla niitä tarpeita varten, joita vakuutus ei kata. – – se pitää kokea joksikin vähemmän halutuksi kuin vakuutusetuus; muuten vakuutetut eivät saa mitään vastineeksi vakuutusmaksuilleen/osallistumiselleen (contribution).” (Luku 369)

Avustusten tehtäväksi jää niihin tarpeisiin vastaaminen, joita sosiaalivakuutus ei kata. Vakuutuksesta avustuksen erottaa vielä se, että siihen liittyy raportin mukaan yhtenäinen tarveharkinta. Etuusoikeus perustuu lisäksi siihen, että vakuutus on valtion järjestämä eli pakollinen. Sosiaalivakuutus erotetaan myös vapaaehtoisesta vakuuttamisesta, josta sen nähdään eroavan ”huomattavasti”. Keskeinen erottava tekijä on vapaaehtoiseen vakuuttamiseen liitetty epävarmuus sen kattavuudesta.

Perustaltaan raportissa esitetty sosiaalivakuutusjärjestelmä on yhtenäinen. Raportissa esitetään kuitenkin, että erottelut kansalaisten välillä ovat perusteltuja, mikäli ne ovat oikeudenmukaisia ja palvelevat sosiaalista tarkoitusta. Erottelu tarkoittaa raportissa ensinnäkin sitä, että kansalaiset jaetaan kuuteen luokkaan. Nämä luokat ovat: työsuhteessa olevat; muut ansaintamielessä työllistyvät, mukaan lukien kauppiaat/liikemiehet ja itsenäiset työläiset; kotirouvat ja -äidit (naimisissa olevat työikäiset naiset); työikäiset, jotka eivät ansaitse työllä; alle työikäiset ja eläkkeellä olevat työiän ylittäneet. Vakuutusmaksu vaihtelee luokkien välillä riippuen niistä etuuksista, joita sen vastineeksi saa. Esimerkiksi miesten vakuutusmaksut ovat korkeampia kuin naisten, koska miesten vakuutusmaksuilla ja etuuksilla ajatellaan katettavan myös vaimojen toimeentulo.

Toisekseen raportissa tuodaan esille se, että esimerkiksi maataloudessa ansiot ovat pienemmät kuin teollisuudessa ja maaseudulla vuokrat ovat matalammat kuin kaupungeissa. Näin ollen pidetään perusteltuna sitä, että tietyillä ammattiryhmillä tai alueilla vakuutusmaksut ja niitä vastaavat etuudet voisivat olla pienempiä. Erotteluja pidetään siten

oikeudenmukaisina, jos ne koskevat sekä vakuutusmaksua että etuutta. Vaikka järjestelmä siis on yhtenäinen ja sama kaikille, se ottaa samalla huomioon erilaiset elämäntilanteet ja niistä aiheutuvat erilaiset tarpeet.

Yhtäläinen kohtelu merkitsee raportissa kahta asiaa. Yhtäältä sillä tarkoitetaan sitä, että sosiaalivakuutus kattaa kaikki kansalaiset. Kaikki kansalaiset osallistuvat sosiaalivakuutuksen kustannuksiin vakuutusmaksuja maksamalla. Vakuutuksen piiri laajenee siten koskemaan myös henkilöitä, jotka ovat aiemmin jääneet vakuutuksen ulkopuolelle. Toisaalta yhtäläinen kohtelu merkitsee sitä, että varakkaita ja köyhiä ihmisiä kohdellaan samalla tavalla. Sosiaalivakuutuksen kyseessä ollessa kaikkien kansalaisten ajatellaan olevan yhtäläisessä asemassa.

”Suunnitelma kattaa kaikki kansalaiset ilman tuloja koskevaa ylärajaa – –” (Luku 19. i)

”– – perustana on, että jokainen yksilö maksaa saman vakuutusmaksun samansuuruisesta etuudesta. Vakuutusmaksun maksaminen tarkoittaa, että mahdollisina etuudensaajina niin köyhempää kuin rikkaampaa yksilöä kohdellaan samoin.” (Luku 273)

4.2. Yhteisvastuu

Yhteisvastuu koostuu alaluokista yhteisyys, vastuullisuus, osallistuminen, riskien jakaminen ja maksaminen maksukyvyn mukaan.

Yhteisyys pitää sisällään ajatuksen sosiaalivakuutuksesta, jonka olemassaolo perustellaan kansan mielipiteellä ja sen kyvyllä tuottaa kansallista yhtenäisyyttä sotaa käyvässä maassa. Raportissa kuvataan, kuinka kansalaiset seisovat toistensa rinnalla ja kansallinen etu syrjäyttää luokkaan tai alueeseen perustuvan intressin. Sosiaalivakuutuksen ytimessä voidaan siten nähdä yhteisen intressin muodostama yhteisö (*community of interest*). Toisaalta yhteistyön ajatellaan perustuvan vakuutettuina olevien kansalaisten haluun ja kykyyn maksaa sosiaalivakuutuksesta.

”– – kansan mielipiteen yleinen tendenssi vaikuttaa selkeältä. – – Termi ”sosiaalivakuutus”, joka kuvaa tätä instituutiota, viittaa sekä pakollisuuteen että yksilöihin, jotka seisovat yhdessä toistensa rinnalla.” (Luku 26)

Vastuullisuutta lähestytään raportissa sekä valtion että yksilön näkökulmasta. Valtion tehtävä on raportin mukaan tarjota turvaa ja tukea sekä edistää kansalaisten mahdollisuuksia ja vastuullisuutta. Raportissa painotetaan, että valtiota ei tule nähdä pohjattomana kukkarona tai lahjojen jakajana. Valtion tehtävänä ei myöskään nähdä epätäydellisen sosiaalivakuutusjärjestelmän paikkaamista. Valtio nähdään sosiaalivakuutusta kehittävänä ja ohjaavana toimijana rahoittamisen lisäksi. Näitä toimijuuden ulottuvuuksia painotetaan. Tämä painotus liittyy siihen, että sosiaalivakuutuksen etuudet tultaisiin raportin ehdotusten mukaan maksamaan Sosiaalivakuutusrahastosta, joka olisi omavarainen, tätä tehtävää varten perustettu rahasto. Valtio olisi vain yksi sen rahoittajista. Muita olisivat työntekijät (kansalaiset) ja työnantajat.

Raportissa korostetaan yksilön vastuunkantoa omasta elämästään. Yksilön tehtävänä on hankkia vähimmäistoimeentulon ylittävä turva itselleen ja perheelleen. Kansalaisia myös kannustetaan näin säästämiseen ja vaurastumiseen. Yksilöistä muodostuu raportissa myös kollektiivi, kansalaiset, joiden vastuuntuntoon vedotaan: etuuksia ei tule nostaa tarpeettomasti.

”Sosiaaliturva tulee saada aikaiseksi valtion ja yksilön yhteistyöllä. Valtion tulisi tarjota turvaa vastineeksi palvelusta ja osallistumisesta. Sosiaaliturvaa järjestäessään valtion ei tule tukahduttaa kannustimia, mahdollisuuksia, vastuullisuutta; kansallista minimiä luodessaan sen tulee jättää tilaa ja rohkaista siihen, että jokainen yksilö voi vapaaehtoisesti tarjota itselleen ja perheelleen enemmän kuin minimin.” (Luku 9)

Vastuullisuus koskettaa myös työnantajia, joiden toivotaan raportissa olevan kiinnostuneita työntekijöistään ja heidän hyvinvoinnistaan. Työntekijät tulisi nähdä ihmisinä, ei vain tuotannon osasina. Raportissa perustellaan, että työntekijöiden turva ja heistä huolehtiminen on myös työnantajan edun mukaista.

Osallistuminen (*contribution*) määritellään keskeiseksi periaatteeksi, koska se on yhteydessä vakuutusajatteluun. Osallistuminen merkitsee sekä osallistumista työn kautta, palveluna, että vakuutusmaksuja maksamalla. Raportissa määritellään, että etuudet maksetaan vastineeksi osallistumisesta. Kaikki kansalaiset osallistuvat vakuutusmaksuja maksamalla ja täyden etuuden saamisen edellytys on vakuutusmaksujen maksaminen.

Riskin jakamisella viitataan siihen, että sosiaalivakuutus on oltava olemassa sellaisia riskejä varten, joita ei voida välttää. Näiden riskien, kuten kuoleman ja eläkkeelle jäämisen, nähdään olevan niin yleisiä ja yhtenäisiä, että sosiaalivakuutuksen järjestäminen on perusteltua. Riskien jakamiseen liittyy myös se, että niiden kustannukset jaetaan työntekijöiden, työnantajien ja valtion välillä. Riskien jakaminen viittaa raportissa selkeästi vakuutustekniseen ajatteluun riskien jakamisesta poolin, vakuutettujen joukon, kesken. Lisäksi raportissa tuodaan esiin se, että toisin kuin vapaaehtoisessa vakuuttamisessa, sosiaalivakuutuksessa vakuutusmaksun suhteuttaminen riskiin ei ole oleellista. Vakuutusmaksu on esitellyssä sosiaalivakuutusjärjestelmässä siten riippumaton yksilöllisestä riskistä ja sama kaikille tiettyyn luokkaan kuuluville.

”Suunnitelma kuvataan vakuutussuunnitelmaksi, koska se säilyttää osallistumisen periaatteen. Se kuvataan sosiaalivakuutukseksi, jotta huomattaisiin tärkeät eroavaisuudet vapaaehtoiseen vakuutukseen. Ensinnäkin, vaikka vakuutusmaksujen suhteuttaminen riskiin on olennaista vapaaehtoisessa vakuutuksessa, koska yksilöt eivät muuten vapaasta tahdosta vakuuttaisi, tämä suhteuttaminen ei ole oleellista vakuutuksessa, joka valtion valtaan perustuen on pakollinen. Toiseksi, aktuaarisiin riskeihin varautuessaan vapaaehtoisessa kuolemanvara-, eläke- ja sairausvakuutuksessa on välttämättä rahastoida elämän alkuvaiheessa maksettuja vakuutusmaksuja, jotta kohonneisiin riskeihin voidaan varautua myöhemmin elämässä ja kerryttää varoja yksilöllisiä vastuita varten. Valtiolla ei ole tarvetta kerryttää varantoja aktuaarisia riskejä varten, koska sillä on valta pakottaa toisiaan seuraavat kansalaisten sukupolvet vakuuttamaan itsensä ja sillä on verotuksen tuoma valta. Jälkimmäinen erotteluista on luonteelta taloudellisiin käytäntöihin liittyvä. Edellinen nostaa esiin tärkeitä kysymyksiä koskien politiikkaa ja oikeudenmukaisuutta.” (Luku 24)

Maksaminen maksukyvyyn mukaan merkitsee sitä, että raportissa sosiaalivakuutuksen todetaan noudattavan tulojen uudelleenjaon menetelmää. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että veronmaksajilta voidaan ottaa enemmän, sillä verotus perustuu maksukykyyn toisin kuin vakuutus. Näin nähdään perusteltuna myös se, että työnantajat maksavat enemmän työnantajan roolissaan.

4.3. Tasavertaisuus

Tasavertaisuus muodostuu alaluokista tuloista riippumaton vakuutusmaksu ja tuloista riippumaton etuus.

Tuloista riippumaton vakuutusmaksu merkitsee sitä, että vakuutusmaksun nähdään olevan suhteessa nimenomaan sen vastineeksi saatavaan etuuteen, ei vakuutetun maksukykyyn (vrt. verotus). Tästä johtuen kaikki maksavat samansuuruisesta etuudesta samansuuruisen vakuutusmaksun. Etuuden määrä ei siten ole riippuvainen esimerkiksi etuusperusteen aiheuttajasta.

Tuloista riippumaton etuus tarkoittaa sitä, että maksettava etuus ei ole suhteessa vakuutetun ansiotuloihin, lukuun ottamatta teollisen onnettomuuden tai sairauden perusteella maksettavaa työkyvyttömyyseläkettä, joka on ansiosidonnainen. Lisäksi se merkitsee sitä, että vakuutetun muut tulot eivät vaikuta etuuden määrään. Tarveharkinnattomuuden keskeisin peruste on sosiaalivakuutuksessa se edellä mainittu periaate, että vakuutusmaksu on tuloista riippumaton. Tällä perustellaan se, että myös etuus on riippumaton saajan muista taloudellisista resursseista.

”Se, että merkittävä osa etuuden kustannuksista maksetaan vakuutetun tuloista riippumattomina vakuutusmaksuina luo lujan pohjan vaatimukselle etuuden saamisesta varoista riippumatta.” (Luku 21)

4.4. Tarpeenmukaisuus

Tarpeenmukaisuus sisältää alaluokat riittävä vähimmäistoimeentulo, riskejä ja tarpeita varten sekä ansioiden korvaaminen.

Riskejä ja tarpeita varten sekä ansioiden mukaan on periaatteena sosiaalivakuutusjärjestelmän uudistustyön lähtökohta ja keskeinen sitä edistävä arvo. Sosiaalivakuutusjärjestelmän keskeisenä intressinä on puutetta vastaan hyökkäys ja pyrkimys välttää kärsimyksiltä. Näitä vastaan toimitaan erityisesti järjestämällä sosiaalivakuutus ansainnan keskeytymisen tai ansaintakyvyn tuhoutumisen varalle. Naimisissa olevien naisten kohdalla olennaisena riskinä nähdään ylläpidon menettäminen. Sosiaalivakuutusjärjestelmän ajatellaan tarjoavan etuuksia myös elämän erityisten

kustannusten, kuten äitiydestä ja avioliitosta aiheutuvien kustannusten, varalta. Sosiaalivakuutus on raportissa olennaisesti olemassa ansioiden korvaamista varten. Etuuksiin ei siten ole oikeutta henkilöillä tai tilanteissa, joissa ei tosiasiallisesti ole menetetty ansioita.

Toinen keskeinen periaate sosiaalivakuutuksen järjestämiselle on tarpeiden kompensoiminen. Sosiaalivakuutusjärjestelmän avulla on tarkoitus varmistaa, että kaikki saavuttavat ja ylittävät perustavanlaatuiset fyysiset tarpeet. Raportissa tarpeisiin vastaaminen perustuu siihen, että resurssit käytetään parhaalla mahdollisella tavalla niin, että elintärkeät ja kiireelliset tarpeet asetetaan etusijalle. Myös perheiden tarpeet, jotka ovat riippuvaisia esimerkiksi lapsiluvusta, otetaan huomioon. Sosiaalivakuutusetuuden maksaminen perustuu tarpeeseen, jonka tulee olla olemassa koko etuuden maksun ajan.

Raportissa esitetyn sosiaalivakuutusjärjestelmän tehtävä on tarjota kansalaisille riittävä vähimmäistoimeentulo. Riittäväksi vähimmäistoimeentuloksi määritellään raportissa sellainen tulo, joka riittää, vaikkei vakuutetulla olisi muita tuloja ollenkaan. Tämä liitetään siihen, että sosiaalivakuutuksen etuussummaa tulisi nostaa siten, että niiden avulla voidaan välttää kärsimys.

”(Se on) ennen kaikkea suunnitelma vakuutuksesta – riittävän suuruisten etuuksien antamisesta vastineeksi osallistumisesta, oikeuteen perustuen ja ilman tarveharkintaa, jotta yksilöt voivat vapaasti rakentaa sen päälle/varaan.” (Luku 7)

Etuuksien potentiaalisesti rajattomaan keston ja riittäväksi katsottuun tasoon liitetään raportissa myös moraalisia ulottuvuuksia ja velvoitteita. Jotta sosiaalivakuutus ei rapauta moraalia tai ruoki joutilaisuutta, liittyy esimerkiksi työttömyys- ja työkyvyttömyysetuuteen toimenpiteisiin osallistuminen, kun etuutta on saanut tietyn ajan. Toimenpiteiden on tarkoitus tukea ja kannustaa paranemista ja työkyvyn sekä -taitojen ylläpitämistä. Toisaalta niillä myös vahvistetaan velvoitetta hakea ja ottaa vastaan työtä. Sosiaalivakuutusjärjestelmä on luotu turvaamaan ansiot sellaisessa tilanteessa, jossa ansioiden saaminen on keskeytynyt vakuutetusta johtumattomasta syystä. Tämän periaatteen mukaisesti järjestelmän näkökulmasta olennaista on se, että edunsaajien joutilaisuuteen tottuminen estetään ja että joutilaita olisi mahdollisimman vähän.

”Suurin osa yksilöistä, jotka kerran ovat tottuneet työskentelemään, mieluummin työskentelevät kuin ovat joutilaita – –. Määrältään riittävän suurien ja kestoaltaan rajattomien etuuksien myöntämisen vaarana on, että luonnostaan olosuhteisiin sopeutuvat yksilöt saattavat tottua etuuksien saamiseen. – – Vastaavuussuhteessa sen kanssa, että valtio varmistaa riittävän suuruiset etuudet väistämättömistä syistä johtuvien tulojen keskeytymisten vuoksi, on vahvistaa kansalaisten velvoitetta hakea ja ottaa vastaan kaikki järkevät työmahdollisuudet, tehdä yhteistyötä toimissa, jotka on suunniteltu pelastamaan hänet joutilaisuudelta – –.” (Luku 130)

”– – lapsuuden ohittamisen jälkeen ruokittavana olevia joutilaita suita tulisi olla mahdollisimman vähän.” (Luku 133)

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Hyvinvointivaltiossa vakuuttaminen on sosiaalisen ja taloudellisen turvallisuuden tuottamisen teknologia, jonka vaikutuksia voidaan lähestyä solidaarisuuden käsitteen näkökulmasta. Vakuuttamisen kokonaisuus koostuu sosiaali- ja yksityisvakuutuksesta, joita molempia yhdistävät samat peruseriaatteen, kuten riskien jakaminen vakuutettujen poolin kesken ja riskilaskennan käyttäminen. Vakuuttamisen osa-alueina sosiaali- ja yksityisvakuutus voivat olla yhteen kietoutuneita ja se, millaisen painoarvon ne saavat yksittäisen maan vakuutusjärjestelmässä, riippuu poliittisista päätöksistä. Hyvinvointivaltiollisessa kontekstissa painottuu ymmärrys sosiaalivakuutuksen keskeisyydestä sosiaalisen ja taloudellisen turvallisuuden tuottajana. Sosiaalivakuutus ymmärretään erityisen solidaarisena pakollisuuden ja siihen liittyvän tulojen uudelleenjaon mekanismin vuoksi.

Tässä tutkimuksessa lähestyin sosiaalivakuutuksen solidaarisuutta tutkimalla sitä, mitä solidaarisuus tarkoittaa sosiaalivakuutuksen kontekstissa. Tarkastelin aihetta tutkimalla Beveridgen raporttia "Social Insurance and Allied Services". Raportti on klassinen sosiaalipoliittinen toimenpideohjelma. Se on aikanaan ollut merkittävä sosiaalivakuuttamista ja laajemmin sosiaaliturvan kehittymistä ohjaava dokumentti, jonka vaikutukset ovat edelleen nähtävissä tämän päivän sosiaaliturvajärjestelmissä esimerkiksi sosiaalietuuksien saamisen ehdoissa.

Raportissa ei mainita "solidaarisuutta" (solidarity) terminä. Yhteisyyteen liittyvät maininnat koskevat ensisijaisesti yhteisöä (community) toimijana, joka voi esimerkiksi vastata vakuutuksen järjestämisestä. Yhteisyyteen vedotaan raportissa myös silloin, kun sosiaaliturvasuunnitelman tärkeyttä perustellaan esimerkiksi vetoamalla kansalliseen yhteishenkeen. Jakaminen (distribution) liittyy raportissa ennen kaikkea etuuksien tasapuoliseen jakamiseen ja on yhteydessä sosiaalivakuutuksen rahoittamiseen eli yhteiskunnan toimintaan osallistumiseen. Sosiaalivakuutuksen solidaarisuus tai sen yhteisyyttä tuottava ulottuvuus ei siis ole suoraan auki kirjoitettuna raportissa.

Sosiaalivakuutuksen solidaarisuus muodostuu raportissa neljästä keskeisestä tekijästä: oikeudenmukaisuudesta, yhteisvastuusta, tasavertaisuudesta ja tarpeenmukaisuudesta. Näitä tekijöitä voidaan verrata Lehtosen ja Liukon (2010a, 125) määrittelemiin

vakuutussolidaarisuuden piirteisiin: tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus, jaettu vastuu, sopimuksella rajattu vastuu ja samaistuminen yleisellä tasolla.

Oikeudenmukaisuus on keskeinen elementti Beveridgen raportissa esitellyssä sosiaalivakuutuksessa. Sosiaalivakuutus ulotetaan koskemaan kaikkia kansalaisia ja siihen oikeutettuja tulee kohdella samoin. Tasa-arvon ulottuvuutta raportissa edustaa esimerkiksi ajatus siitä, että yhtäläisiä tarpeita on kohdeltava samoin. Tuloista riippumattomat vakuutusmaksut ja vakuutusetuudet perustelevat raportissa yhtäläisyyttä ja tasavertaisuutta. Tarkasteltaessa sosiaalivakuutusjärjestelmän solidaarisuutta voidaan kuitenkin pohtia sitä, määrittääkö oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa se, että kaikki saavat saman, tasasuuruisen etuuden saman suuruisilla maksuilla, vai se, että kaikki ovat järjestelmän piirissä, vaikka saadut etuudet ja niistä maksetut vakuutusmaksut vaihtelisivatkin suuruudeltaan (ks. esim. Anttonen & Sipilä 2010).

Jaetun vastuun ja sopimuksella rajatun vastuun elementit tulevat selkeäsi esille esitellyssä sosiaalivakuutusjärjestelmässä. Vastuun ja riskien jakaminen perustuu kaikkien osallistumiselle niin vakuutusmaksujen maksamisen kuin työelämään osallistumisen kautta. Osallistumisen myötä kaikki kansalaiset myös tulevat sosiaalivakuutusjärjestelmän piiriin. Kollektiivin jäsenenä niin yksilöiden, työnantajien kuin valtionkin tulee kantaa oma vastuunsa järjestelmän toimivuudesta. Raportissa vastuu rajataan koskemaan selkeästi Britannian kansalaisia ja heitä, joilla on ansioita menetettävänä. Vastuullisuus ja osallisuus kytkeytyvät myös samaistumiseen yleisellä tasolla: raportissa vedotaan kansalaisten vastuuntuntoon ja asetetaan samaistumisen kohteeksi yleinen kansallinen henki tai tunne, joka ylläpitää järjestelmää.

Vakuutussolidaarisuus voidaan Lehtosen ja Liukon mukaan (2015, 161–162) jakaa myös sattuma-, riski- ja tulosalidaarisuuteen. Niiden kautta tarkasteltuna esitelty sosiaalivakuutus on perustaltaan sattumasolidaarinen, sillä sosiaalivakuutus ulotetaan koskemaan kaikkia kansalaisia ja riskin toteutuminen voi tällöin koskettaa ketä tahansa. Keskeinen solidaarisuutta tuottava mekanismi raportissa on se, että kaikki vakuutuksen piiriin kuuluvat henkilöt osallistuvat sen rahoitukseen tasasuuruisella vakuutusmaksulla. Raportissa tasasuuruisia vakuutusmaksuja perustellaan erityisesti sillä, että kaikkien yksilöiden tulisi olla tasa-arvoisia eikä pienempi riski siten oikeuta pienempään vakuutusmaksuun. Raportin mukainen sosiaalivakuutus toteuttaa siten riskisolidaarisuutta, mutta ei tulosalidaarisuutta,

sillä vakuutusmaksujen määräytymisessä ei oteta huomioon tuloja. Ohjelma sisältää kuitenkin mahdollisuuden alempiin vakuutusmaksuihin tietyissä tilanteissa, mutta tällöin myös vastaavasti itse etuus olisi pienempi. Käytännössä esitetyn mukainen sosiaalivakuutus sisältää myös tulojen uudelleenjakoa, sillä kuten raportissa tuodaan esiin, yksilöt maksavat sosiaalivakuutuksen kustannuksia myös verotuksen kautta.

Raportissa sosiaalivakuutuksen solidaarisuus on olennaisimmillaan vastavuoroista osallistumista. Osallistuminen merkitsee sekä vakuutusmaksujen maksamista että osallistumista työhön kunkin yksilön sosiaalisen aseman mahdollistamalla tavalla. Yksilöinä ja mahdollisina etuudensaajina vakuutettujen vakuutusmaksut sidotaan raportissa saatavan etuuden arvoon. Veronmaksajina yksilöt ja työnantajat puolestaan maksavat maksukykynsä mukaan, sillä veronmaksun ei nähdä perustuvan suoraan siitä saatavaan yksilölliseen etuun. Vakuuttamiseen olennaisesti liittyvällä vakuutusmaksun maksamisella voidaan tukea vakuutuksen piiriin kuuluvien yksilöiden sitoutumista kollektiiviin ja sen sääntöihin sekä yksilön ymmärrystä siitä, että kuuluu vakuutettujen pooliin. Sosiaalivakuutuksen solidaarisuuden ja järjestelmän legitimitetin näkökulmasta merkityksellistä voikin olla se, kuinka avoimesti ja läpinäkyvästi sosiaalivakuutuksen etuuksien ja niiden vakuutusmaksuihin ja veroihin perustuvan rahoituksen kytkökset tuodaan esiin (Liukko 2013, 220).

Raportti edustaa liberaalia yksilönvapautta mukailevaa näkemystä, jossa pakollisen sosiaalivakuuttamisen tehtävänä nähdään perustarpeiden kattaminen riittävässä määrin. Tämän lisäksi tulevat tarveharkintaiset avustukset niille, joille minimitasoinen perusturva ei ole yksilöllisistä syistä riittävä ja vapaaehtoinen vakuuttaminen, jonka katsotaan turvaavaan paremman elintason sitä haluaville. Raportissa suositellaan myös yksityistä säästämistä ja varautumista tulevaan. Kollektiivinen ja yksityinen varautuminen kulkevat siis rinnakkain, eivätkä sulje toisiaan pois. Tämä lähestymistapa voidaan rinnastaa myös sosiaali- ja yksityisvakuutuksen toisiaan täydentäviin tehtäviin yhteiskunnassa. Lisäksi voidaan ajatella, että sekä sosiaali- että yksityisvakuutukseen kuuluu olennaisena elementtinä osallistuminen ja vastuunjakaminen. Sosiaalivakuutuksessakaan yksityistä vastuuta ei voi ulkoistaa tai siirtää jollekin abstraktille toiselle, kuten valtiolle, vaan vakuutukselle luonteenomaisesti jokainen vakuutuspoolin osallinen on oletusarvoisesti sen vastuullinen jäsen.

Sosiaalivakuutus määrittyy raportissa kansalliseksi projektiksi, jossa keskeistä on oman kansan jatkuvuuden ja tulevaisuuden takaaminen. Tavoitteet sosiaalisen turvallisuuden tuottamisesta rinnastuvat sotaa käyvän maan ponnistuksiin rauhan ja kansainvälisen turvallisuuden tuottamisessa. Perusteltaessa esiteltyjä sosiaalivakuutuksen linjauksia vedotaan usein myös kansan mielipiteeseen tai näkemykseen, mitä voidaan pitää myös eräänlaisena solidaarisuuden ulottuvuutena. Solidaarisuus voidaan nähdä rajautuvan koskemaan kansaa, joka sosiaalivakuutuksella vakuutetaan.

Raporttia on mahdollista lähestyä myös esimerkkinä ajattelusta, jossa hyvinvointivaltion keskeiset suhteet järjestyvät työn kautta. Solidaarisuutta hyvinvointivaltiossa ohjaavaksi tai määrittäväksi tekijäksi muodostuu tällöin työhön osallistuminen. Sosiaalivakuutus näyttäytyy osana sosiaalisten suhteiden taloudellistamisesta eli sitä, että yksilön suhteet niin toisiin kansalaisiin kuin valtionkin nähdään rahavälitteisten mekanismien välittämänä. Työhön osallistuminen, vakuutusmaksujen ja verojen maksaminen legitimoivat tällöin yksilöllistä solidaarisuuden vaadetta ja kokemusta.

Hyvinvointivaltion ja sosiaalivakuutusjärjestelmän tulevaisuuden kannalta olennaista lienee se, miten esimerkiksi työelämän muuttumisen myötä onnistutaan ylläpitämään sekä järjestelmän rahoitusta että sen solidaarisuuden arvoon kytkeytyvää sisältöä. Tarkasteltaessa esimerkiksi Suomessa käytyä keskustelua eläkkeiden rahoituksesta voidaan huomata, että keskustelussa tiivistyvät niin vakuuttamisen käytännöllinen kuin arvoihinkin liittyvä ulottuvuus. Yhtäältä kyse on taloudellisesta, rahavälitteisestä teknologiasta, jonka avulla tuotetaan ja jaetaan hyvinvointia. Toisaalta kyse on arvoista eli siitä, millaisten perusteiden varassa järjestelmä lepää. Eläkejärjestelmän tulevaisuutta koskevassa keskustelussa ja päätöksenteossa kytkeydytään välttämättä niihin solidaarisuussopimuksiin (Laitinen & Pessi 2011, 9), jotka yhteiskunnassa vallitsevat. Sosiaalivakuuttamisessa käytäntö ja arvot liittyvät kiinteästi toisiinsa: konkreettisen ilmaisuensa sosiaalivakuutuksen solidaarisuus saa vakuutusjärjestelmässä, joka puolestaan tuottaa ja ilmaisee vallitsevaa käsitystä siitä, mitä solidaarisuus on.

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut solidaarisuutta sosiaalivakuutuksen kontekstissa aineistonani Beveridgen raportti ”Social Insurance and Allied Services”. Tämän tutkimuksen perusteella on selvää, että sosiaalivakuutuksen solidaarisuus on moniulotteinen käsite, jota voisi jatkossa tutkia esimerkiksi nykyisen sosiaalivakuutusjärjestelmän ja sen kehittämisen

yhteydessä esitetyn perustulon ajatuksen näkökulmasta. Kiintoisaa olisi tutkia sitä, miten perustulo mallina kattavasta toimeentulosta suhteutuu sosiaalivakuutuksen vastavuoroisen solidaarisuuden ideaan.

6. LÄHDELUETTELO

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Vastapaino.

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2010) Universalismi Britannian ja Pohjoismaiden sosiaalipolitiikassa. *Janus* 18:2, 104–120.

Encyclopædia Britannica (2019) William Henry Beveridge, 1st Baron Beveridge. <https://www.britannica.com/biography/William-Beveridge>. Viitattu 19.12.2019.

Finanssiala (2019) Sairauskulu vakuutus 2009–6/2019. <https://www.finanssiala.fi/tilastot/FA-tilasto-sairauskulu vakuutus-2009-062019.pdf>. Viitattu 13.11.2019.

Günther, Kirsi & Hasanen, Kirsi (2014) Tutkimusetiikka. Teoksessa Kirsi Günther & Kirsi Hasanen (toim.) Laadullinen tutkimus. Moodleverkkokirja. Viitattu 18.12.2019.

Hellsten, Katri & Helne, Tuula (toim.) (2004) Vakuuttava sosiaalivakuutus? Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Helsingin Sanomat 28.9.2019. Syntyvyyden lasku uhkaa eläkkeitä. Poliitiikka A16.

Kangas, Olli & Niemelä, Mikko (2017) Riskit, vakuutus ja sosiaalivakuutus. Teoksessa Pauliina Havakka, Mikko Niemelä & Hannu Uusitalo (toim.) Sosiaalivakuutus. Helsinki: Finva, 10–56.

Laitinen, Arto & Pessi, Anne Birgitta (2011) Moniongelmainen solidaarisuus. Teoksessa Arto Laitinen & Anne Birgitta Pessi (toim.) Solidaarisuus. Helsinki: Gaudeamus, 7–29.

Lehtonen, Turo-Kimmo (2017) Domesticating insurance, financializing family lives: the case of private health insurance for children in Finland. *Cultural Studies* 31:5, 685–711. DOI: 10.1080/09502386.2017.1328516.

Lehtonen, Turo-Kimmo & Liukko, Jyri (2010a) Vakuutussolidaarisuuden muodot ja rajat. *Janus* 18:2, 121–136.

Lehtonen, Turo-Kimmo & Liukko, Jyri (2010b) Justifications for commodified security: The promotion of private life insurance in Finland 1945–90. *Acta Sociologica* 53:4, 371–386. DOI: 10.1177/0001699310382674.

Lehtonen, Turo-Kimmo & Liukko, Jyri (2015) Producing Solidarity, Inequality and Exclusion Through Insurance. *Res Publica* 21:2, 155–169. DOI: 10.1007/s11158-015-9270-5

Liukko, Jyri (2013) *Solidaarisuuskone. Elämän vakuuttaminen ja vastuuajattelun muutos*. Helsinki: Gaudeamus.

May, Larry (1996) *The Socially Responsive Self. Social Theory and Professional Ethics*. Chicago: The University of Chicago Press.

Rantala, Jukka & Kivisaari, Esko (2014) *Vakuutusoppi*. Helsinki: Finanssi- ja vakuutuskustannus Finva.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.